

הספר על הטאבו

שאוסר עליך

לדעת מי אתה

אלאן ווטס

תרגום – אפי פז

תוכן העניינים

3.....	הקדמה
4.....	1. מידע פנים
17.....	2. המשחק של שחור-ולבן
35.....	3. איך להיות בלוף מדופלם
56.....	4. העולם הוא הגוף שלך
70.....	5. נו, אז מה?
89.....	6. זה
103.....	הספרים

הקדמה

הספר שלפניך בוחן את הטאבו רב העוצמה אך הבלתי רשמי – הקשר הסודי להתעלם ממי או ממה אנחנו באמת. הטיעון בקצרה הוא שההרגשה המקובלת של מישהו כאגו נבדל, צרור בתוך שק של עור איננה אלא אשלייה שאיננה מתיישבת לא עם המדע המערבי ולא עם דתות הפילוסופיה הנסיונית של המזרח – בפרט עם הפילוסופיה המרכזית של הוודנטה ההינדואיסטית. באשלייה הזו טמון שורש השימוש לרעה שאנחנו עושים בטכנולוגיה לצורך שעבוד סביבתו הטבעית של האדם, והחורבן הצפוי לה כתוצאה מכך.

צריך לכן למצוא באופן דחוף פשר לקיומנו, פשר התואם לעובדות הפיזיקליות, פשר שיגבר על הרגשת הניכור מהיקום. לשם כך השתמשתי בתובנות מן הוודנטה, כשאני מציג אותן בלבוש מודרני ומערבי לחלוטין – כך שאין שום כוונה שהספר הזה יהיה "מבוא לוודנטה" במובן של ספר לימוד. זו יותר מעין הפרייה הדדית בין מדע מערבי לאינטואיציה מזרחית.

תודות מיוחדות לאשתי, מרי ג'יין, לעבודת העריכה המסורה שלה, והערותיה לכתב היד. תודות גם לקרן בולינגן על תמיכתה בפרוייקט הכולל את כתיבת הספר הזה.

אלאן ווטס

סאוסליטו, קליפורניה,

ינואר 1966

פרק ראשון

מידע פנים

מה בדיוק צריך לדעת צעיר כדי "להיות בעניינים"? במילים אחרות: האם יש מידע פנים מסויים, טאבו מיוחד, סוד מיוחד על החיים והקיום שרוב ההורים והמורים לא יודעים או שאינם מגלים?

ביפן היה מקובל לתת לצעיר לפני נישואיו "ספר כרית". היה זה כרך קטן של חיתוכי עץ, לפעמים צבעוניים, שתיארו את כל פרטי המגע המיני. הסיבה לא הייתה רק ש"תמונה אחת שווה יותר מאלף מילים", אלא שכך נחסך מההורים הצורך להסביר עניינים רגישים אלה פנים אל פנים. במערב מידע כזה נמצא כיום בכל דוכן עיתונים. המין כבר איננו טאבו רציני, ולפעמים נדמה שבני הנוער יודעים עליו יותר מהוריהם.

אך אם מין איננו בבחינת טאבו יותר, מה נשאר? תמיד יש **משהו** אסור וסודי, משהו שמודחק שהגישה אליו אסורה, שמציצים בו לכל היותר מזווית העין כי מבט ישיר עלול לזעזע יותר מדי. טאבו נחבא בתוך טאבו, כמו קליפות בצל. מה יהיה אם כן הספר שאבות יגניבו לבניהם ואמהות לבנותיהן בלי שידו בכך בגלוי?

בכמה חוגים קיים טאבו רציני על הדת, כולל חוגים בהם הולכים לבית הכנסת וקוראים בתורה. בחוגים אלה הדת היא עניינו הפרטי של האדם. לא נאה ולא גזעי לדבר או להתווכח על זה, וממש גרוע להיראות חסיד גדול. אך כשאתה מתחיל להתעמק בכל דת מקובלת, קשה להבין על מה השתיקה. ברור שהספר שעליו אני חושב איננו התנ"ך – זו האנתולוגיה המרתקת של חכמה קדמונית, היסטוריה ומשלים. שנים כה רבות התייחסו אליה כאל פרה קדושה עד שכנראה עדיף להשאיר אותה סגורה למשך מאה או מאתיים שנה, עד שיוכלו האנשים להאזין לה שוב באוזניים נקיות. נכון שישנם סודות בכתבי הקודש, וחלקם חתרניים מאד, אך כולם חבויים בצורה מסובכת, בסמלים ודרכי חשיבה מיושנות, וקשה מאד להסביר את הדת הנוצרית לאדם בן ימינו, אלא אם מדללים אותה ומעמידים אותה על הצורך להיות טוב ולחקות את ישו, אבל אף פעם לא מוסבר **איך** בדיוק עושים את זה. כדי להגיע לכך נחוץ לך כוח מיוחד

מאלוהים הנקרא "חסד", אבל כל מה שאנחנו יודעים על החסד הוא שיש כאלה שיש להם אותו ויש כאלה שאין להם אותו.

הדתות הסטנדרטיות, בין אם זו יהדות, נצרות או איסלאם, הינדואיזם או בודהיזם, נראות היום כמו מכרה שעבר ניצול יתר: קשה להפיק מהן משהו מועיל. יש אמנם כמה יוצאים מן הכלל שנחבאים בין השורות, אך רוב הרעיונות שלהן אודות אדם ועולם, עולם הדימויים ומודל החיים הטובים שלהן לא מתאימים ליקום שאנחנו מכירים, ולא לעולם אנושי המשתנה כה מהר עד כי שדברים שלמדת בבית הספר נעשים מיושנים כבר בטקס סיום הלימודים.

הספר שאני מדבר עליו לא יהיה ספר דת במובן המקובל, אבל הוא יצטרך לדון בדברים רבים שבהם עסקו הדתות - היקום ומקומו של האדם בו, המרכז המסתורי של ההתנסות שנקרא בפינו "אני עצמי", בעיות החיים והאהבה, הכאב והמוות, והשאלה האם לקיום יש משמעות במובן **כלשהו** של המילה. השאלה עולה כי מתעורר חשש, שהקיום אינו אלא מרוץ של עכברים במלכודת: יצורים חיים, כולל בני האדם, אינם יותר מצינורות שקולטים דברים בקצה אחד ופולטים אותם בקצה השני, תהליך שמספק תעסוקה מתמדת ובסופו של דבר שוחק אותם. כדי לשמור על הפארסה בפעולה, ממציאים הצינורות דרכים ליצור צינורות חדשים, שגם הם קולטים דברים בקצה אחד ופולטים אותם בקצה השני. בקצה הקולט הם מפתחים גם מערכות עצבים שנקראות מוחות, עם עיניים ואוזניים, כדי שיוכלו לאסוף יותר בקלות דברים לבלוע. אם וכאשר יש להם די מזון, הם משתמשים באנרגיה העודפת שלהם כדי להתפתל בצורות מסובכות, תוך כדי השמעת מיני קולות שנוצרים על ידי שאיפה ונשיפה של אוויר מפתח הקליטה, וחוברים לקבוצות כדי ללחום בקבוצות אחרות. במשך הזמן, מפתחים הצינורות שפע כזה של אבזרי לוואי שבקושי ניתן להכיר שהם בסך הכל סתם צינורות, והכל נעשה במגוון מדהים של צורות. יש חוק מעורפל שאוסר על אכילת צינורות מהסוג שלך, אבל באופן כללי יש תחרות רצינית מי יהיה הצינור השולט. כל זה נראה חסר תוחלת להפליא, ועם זאת, במחשבה שניה, זה מתחיל להראות פחות טפשי ויותר פלאי. לאמיתו של דבר, זה נראה משונה להפליא.

ההרגשה כי הרגיל הוא משונה, שדברים של יום יום קורים בצורה שאיננה טבעית ולא סבירה, היא סוג מיוחד של הארה. ג'. ק. צ'סטרטון אמר פעם שלהיות מופתע מדרקון או גריפון, חיות שאינן קיימות, הוא דבר אחד; אבל להתפעל מקרנף או ג'ירף, יצורים שקיימים אבל נראים בלתי אפשריים הוא דבר

אחר לגמרי. הרגשת המוזרות הזו כוללת פליאה בסיסית ואינטנסיבית בקשר למשמעותם של דברים. מדוע, מכל העולמות האפשריים, קיים דווקא צבר עצום ובלתי נחוץ לכאורה של גלקסיות ברצף מסתורי של חלל-זמן מעוקם, רבבות סוגי צינורות שונים העסוקים במשחק קדחתני של שליטה, אין ספור דרכים "לעשות את זה" מהאדריכלות האלגנטית של גביש השלג או מולקולה דו אטומית ועד לפאר של זנב הטווס?

לדוויג ויטגנשטיין ופילוסופיים "לוגיים" מודרניים נוספים, ניסו להיפטר מן השאלה הזו כשטענו שלשאלה אין כל משמעות ומוטב לה שלא הייתה נשאלת. רוב השאלות הפילוסופיות לא צריכות להיפתר, אלא צריך להיפטר מהן. זה יקרה כשתגיע למצב בו תראה כי שאלות כמו "למה קיים היקום?" אינן אלא נאורוזה אינטלקטואלית, שימוש לרעה במילים, אשר יוצר שאלות **שנשמעות** סבירות אבל למעשה הן חסרות מובן. כמו השאלה "איפה נמצא היקום?" כשברור שכל מה שקיים חייב להיות איפה שהוא בתוך היקום. תפקיד הפילוסופיה הוא לרפא אנשים משטויות כאלה. כפי שנראה, ישנו גרעין של אמת בגישה של ויטגנשטיין. יחד עם זאת פליאה איננה מחלה. פליאה, וביטויה בשירה ובאמנות, היא בין הדברים החשובים ביותר שמבחינים בין האדם לבעלי חיים אחרים ובין אנשים אינטליגנטיים ורגישים לסתם דבילים.

היש אם כן סוד מסוים אודות הדרך בה בנייה הדברים, משהו שאף פעם לא דולף דרך צינורות המידע הרשמיים, הדתות והפילוסופיות ההיסטוריות? יש. אמרו את זה שוב ושוב, אך בצורה כזאת שהיום, בתרבות המסוימת בה אנו חיים, אנחנו פשוט לא מסוגלים לשמוע את התשובה. אנחנו לא מבינים שהסוד הוא חתרני מאוד, לא במובן הפוליטי והמוסרי, אלא כיוון שהוא מבצע מהפך בדרך הרגילה שבה אנחנו רואים את הדברים, ומטלטל את ה"שכל הישר" שלנו, מבחוץ פנימה ומלמטה למעלה. ברור שיש לכך גם תוצאות פוליטיות ומוסריות, אבל לא ברור מה הן עלולות להיות. עד היום הוגבלה מהפכת הנפש הפנימית הזו לאנשים מבודדים בלבד; למיטב ידיעתי מעולם לא הייתה מאפיין כללי של חברות או קהילות. היא נחשבה מסוכנת מדי. מכאן הטאבו.

אבל העולם נמצא במצב מסוכן מאד, ומחלה קשה דורשת לעיתים את הסיכון הכרוך בתרופה מסוכנת - כמו החיסון של פאסטר נגד כלבת. אנחנו לא רק מסוגלים לפוצץ את הפלנטה בפצצות אטום, לחנוק את עצמנו באכלוס יתר, להשמיד את המשאבים הטבעיים שלנו עקב חוסר שימור, או להרוס את הקרקע ותנובתה אגב שימוש בחומרי הדברה וריסוס שאיננו מבינים את משמעות

פעילותם. מעבר לכל אלו, אורבת סכנה שהתרבות תהפוך להצלחה טכנולוגית מסחררת, אך הדבר ייעשה בשיטות שתהיינה מפחידות, מבלבלות ויגרמו לאובדן דרך של רוב האנשים, ולו רק בגלל שהן ישתנו ללא הרף. הדבר דומה להשתתפות במשחק שהחוקים שלו משתנים בלי הרף, בלי שהובהרו אי פעם - משחק שאין ממנו יציאה אלא התאבדות, ואין אפשרות לחזור לצורת משחק קודמת.

אבל בעיית האדם והטכנולוגיה מוצגת לרוב בצורה שגויה. אומרים שהאנושות התפתחה באופן חד-צדדי, כשהכוח טכנולוגי גדל ללא גידול מתאים בשלמות המוסרית, או, לפי ניסוח אחר, ללא התפתחות מתאימה בחינוך ובחשיבה הרציונאלית. למעשה הבעיה היא בסיסית יותר - שורש העניין נעוץ באופן בו אנו מרגישים ותופסים את עצמנו כיצורי אנוש, תחושת החיים שלנו, תחושה של קיום וזהות כפרטים נבדלים. אנחנו סובלים מהזיה, מתחושה שגויה ומעוותת של קיומנו כיצורים חיים - לרובנו יש תחושה ש"אני עצמי" הוא מרכז נפרד של הרגשה ופעולה, שחי בפנים ומוגבל על ידי הגוף הפיזי - מרכז הנמצא בעימות מול עולם "חיצוני" של אנשים ודברים, ובא במגע דרך החושים עם יקום זר ומזר. הדבר מתבטא במטבעות לשון מקובלות כמו "איך מגיעים תינוקות לעולם", "באתי לעולם", "אתה צריך להתייצב בפני המציאות", "כיבוש הטבע".

התחושה של האדם כמבקר בודד וזמני ביקום עומדת בניגוד מוחלט לכל מה שידוע למדע על האדם (ועל יצורים חיים אחרים). אנחנו לא "באים לעולם"; אנחנו באים מהעולם, כמו עלים מתוך עץ. כמו שהאוקיינוס מעלה גלים, היקום מעלה אנשים. כל פרט הוא ביטוי של כלל ממלכת הטבע, פעילות ייחודית של היקום כולו. רוב האנשים חווים את ההרגשה הזו לעתים רחוקות, אם בכלל. גם אלו שיודעים שהדבר נכון בתיאוריה, לא חשים או מרגישים את הדבר, אלא ממשיכים להיות מודעים לעצמם כ"אגו" נפרד בתוך שק עור.

התוצאה הראשונה של האשליה הזו היא שהגישה שלנו לעולם "שם בחוץ" היא עוינת למדי. תמיד אנחנו "כובשים" את הטבע, את החלל, את ההרים, את השממה, את החיידקים ואת החרקים במקום ללמוד לשתף עימם פעולה באופן הרמוני. באמריקה הסמלים הבולטים של כיבוש זה הם הדחפור והטיל - הכלי שהופך עקוב למישור עבור קופסאות מגורים בנויות מקרטון, והשרביט הפאלי הגדול שמפלח את הרקיע. (יחד עם זאת, יש לנו אדריכלים מעולים שיודעים כיצד למקם בתים בגבעות ללא פגיעה בנוף, ואסטרונומים שיודעים כי כדור הארץ כבר נמצא הרחק בחלל, וכן שכדי לגלות עולמות

אחרים יש צורך ראשית כל במכשירים אלקטרוניים רגישים שבדומה לעיניים שלנו, יביאו את העצמים הרחוקים ביותר לתוך מוחנו¹. הגישה העוינת של כיבוש הטבע מתעלמת מהתלות ההדדית בין כל הדברים והאירועים - מכך שהעולם מעבר לעור אינו אלא המשך של הגוף שלנו - והיא עלולה להסתיים בהשמדת אותה סביבה שבאנו ממנה ובה תלויים כל חיינו.

תוצאה שניה של ההרגשה שאנחנו יצורים שכליים מבודדים בעולם זה, ומטופש ברובו, היא שאין לנו שום **common sense**, שום דרך להבנת העולם שמוסכמת על כולנו. זה פשוט מצב שבו דעתי עומדת כנגד דעתך, ולכן את ההכרעות מקבל התועמלן שהוא אגרסיבי יותר ואלים יותר (כלומר רגיש פחות). ערבוביה של דעות סותרות מאוחדות בכוח התעמולה היא המקור הגרוע ביותר לפיקוח על טכנולוגיה רבת עוצמה.

אפשר לחשוב שהדבר שנחוץ לנו הוא איזה גאון תורן שימציא דת חדשה, פילוסופית חיים וראיית עולם, שיהיו סבירים ויתקבלו על ידי דעתו של אדם בסוף המאה העשרים, ובאמצעותם יוכל כל אדם לחוש שיש משמעות לעולם ככלל ולחיוו הוא בפרט. אך כפי שראינו שוב ושוב בהיסטוריה, בכך אין די. דתות הן פלגניות ומתנצחות. הן עוד צורה של "אני-יותר-טוב-ממך" כי הן תלויות ביצירת הבחנה בין "הצפויים לישועה" ו"המקוללים", המאמינים האמיתיים והכופרים, אנחנו והם. גם ליברלים דתיים משחקים במשחק של "אנחנו-יותר-סובלניים-ממך". יתרה מכך, כמערכות של דוקטרינה, סמלים והתנהגויות, מתקשחות הדתות לממסדים שחייבים לתבוע צייתנות, הגנה ושמירה על ה"טוהר". כיוון שכל אמונה היא תקווה לווהטת, כלומר חיפוי על ספק ואי וודאות, זקוקות הדתות לחוזרים בתשובה. ככל שיותר אנשים מסכימים אתנו, כך מטריד אותנו פחות הספק באשר לעמדתנו. בסופו של דבר מתחייב המאמין להיות נוצרי או בודהיסט או יהודי למרות כל ידע חדש שיגיע אליו. רעיונות חדשים וקשים לעיכול עשויים להיטמע בתוך מסורת דתית, גם אם הם עומדים בסתירה גמורה לדוקטרינות המקוריות שלה, כך שהמאמין יוכל לדבוק בעמדתו ולטעון: "בראש ובראשונה אני תלמיד של ישו/מוחמד/בודהא". התחייבות בלתי חוזרת לדת כלשהי איננה רק התאבדות אינטלקטואלית; היא בפירוש חוסר אמונה, כי היא אוטמת את המוח לכל ראיית עולם חדשה. אמונה היא, מעל לכל, פתיחות - אקט של אמון בבלתי נודע. חסיד נלהב של עדי יהווה ניסה פעם לשכנע אותי,

¹ "אני לא מאמין שמה שהו בעל ערך כלשהו יצא מחקירת ערימת הסיגים שעל פני הירח ... אל תחשבו שתקציבי העתק של נאסא מבטיחים תמיכה ראויה לאסטרונומיה" פרד הוייל: "גלקסיות, גרעינים וקוויזרים"

שאם היה קיים אלוהים של אהבה, אין ספק שהוא היה מעניק לאנושות ספר מהימן ובלתי ניתן לערעור כדי להנחותנו בדרך הנכונה. עייתי לו, כי שום אלוהים מתחשב לא היה מנוון את התבונה האנושית ומונע ממנה כל גמישות וכושר הסתגלות בכך שהיתה תלויה לחלוטין בעובדה שהמענה לכל קושיה נמצא בספר אחד, התנ"ך. כי תפקידן של מילים, ולכן גם של ספר, הוא להצביע מעבר לעצמן אל עולם של חיים והתנסות שאינו רק מילים או רעיונות. כשם שכסף איננו עושר ממשי ובר שימוש, ספרים הם לא החיים. הערצה של כתבי קודש דומה לאכילה של שטרות כסף.

לכן, הספר שהייתי רוצה להחליק לילדי יהיה בעצמו חלקלק. הוא יחליק אותם לתחום חדש, לא של רעיונות בלבד, אלא של התנסות והרגשות. הוא יהיה תרופה זמנית, לא משטר אכילה קבוע; נקודת מוצא ולא מקום קבע לחיות בו. הם יקראו אותו ויגמרו עם הנושא, כי אם הוא יהיה כתוב טוב וברור, הם לא יצטרכו לשוב אליו עוד ועוד כדי לחפש משמעויות נסתרות או הבהרות של דוקטרינות מעורפלות. לא נחוצים לנו דת חדשה או תנ"ך חדש. אנו צריכים התנסות חדשה – הרגשה חדשה של המשמעות להיות "אני". מידע הפנים על החיים (שהוא כמובן נקודת המבט הסודית והאמיתית) הוא שהרגשת האני הנורמלית שלנו היא בעצם תעלול, או, במקרה הטוב ביותר, תפקיד זמני שאנחנו משחקים, או שתיחמנו אותנו שנשחק – תוך הסכמה שבשתיקה מצידנו, כמו שכל מהופנט מוכן בעצם באופן בסיסי להתהפנט. הטאבו החזק ביותר שנכפה עלינו הוא הטאבו נגד הידיעה מי או מה אתה בעצם, מאחורי המסכה של האגו הנפרד, העצמאי והמבודד לכאורה. אני לא מדבר על ה"איד" או התת-מודע הברברי של פרויד כמציאות האמיתית מאחורי מסווה האישיות. כמו שנראה בהמשך, פרויד היה נתון תחת ההשפעה של אפנת הרדוקציוניזם של המאה התשע עשרה, אופנה שהייתה דחף משונה להמעיט מערכן של התרבות והאינטליגנציה האנושית שכוננו בשם תוצר לוואי מקרי של כוחות עיוורים ואירציונאליים. הם עמלו קשות לנסות ולהוכיח להוכיח שענבים יכולים לצמוח משיח קוצים.

כמו שקורה לעיתים כה קרובות, הדבר ממנו הדחקנו והתעלמנו, הוא מובן מאליו להדהים. הקושי נעוץ בכך, שהדבר כל כך ברור מאליו וכה בסיסי שבקושי ניתן לתאר אותו במילים. הגרמנים קוראים לכך Hintergedanke - מה שנמצא בחלק האחורי של הראש וקשה לנו להכיר בו, אפילו כלפי עצמנו. ההרגשה של "אני" כמרכז קיום בודד ומבודד היא כה חזקה ומקובלת על הכל,

וכה בסיסית לאופן החשיבה והדיבור שלנו, למערכת החוקים ולמוסדות החברתיים שלנו עד שאין באפשרותנו להרגיש את ה"אני" שלנו אלא כפרט מלאכותי בתכנית היקום. אני נראה כהבזק אור קצרצר שמבזיק לשניה אחת בכל נצחי הזמן - יצור נדיר, מסובך ועדין להחריד בשולי האבולוציה הביולוגית, במקום בו גל החיים מתנפץ לרסיסים נפרדים, מבהיקים ורבי גוונים שמנצנצים לרגע רק על מנת להימוג לנצח. תחת התנייה כזו, נראה בלתי אפשרי ואפילו אבסורדי שנגיע להבנה כי אני עצמי אינני שוכן בטיפה בלבד, אלא בכל נחשול האנרגיה שמתרע מן הגלקסיות עד השדות הגרעיניים בגופי. ברמת קיום כזו, "אני" עתיק לאין שיעור; צורותי רבות לאין ספור ובואן ולכתן אינן אלא פעימות או יברציות של שטף אנרגיה אחד ונצחי.

קשה להגיע להבנה זו, בגלל העובדה שאי אפשר לתפוס זאת בעזרת חשיבה קונספטואלית. דומה הדבר לעין שהייתה מנסה להביט בעצמה ישירות, או לנסיון לתאר את הצבע של ראי במונחי הצבעים המשתקפים בו. כשם שראייה היא יותר מסך הדברים הנראים, הבסיס או ה"תשתית" לקיומנו ולמודעותנו אינם ניתנים להבנה במונחי הדברים שידועים. אנו נאלצים לכן לדבר על הנושא דרך מיתוסים - כלומר דרך דימויים, אנלוגיות ומטפורות, שאומרים למה דומה הדבר, להבדיל מהניסיון לומר מה הדבר עצמו. פירוש קיצוני אחד של "מיתוס" הוא משל, דבר שלא היה ולא נברא או אמונה טפלה. אך במובן אחר "מיתוס" הוא אנלוגיה, דימוי שימושי ופורה באמצעותו אנו מעניקים משמעות לחיים, כמו שניתן להסביר כוחות חשמליים על ידי השוואתם להתנהגות המים או האוויר. אך אין לקבל "מיתוס", במשמעותו זו, באופן מילולי, ממש כשם שאין להחליף בין חשמל ובין מים או אוויר. לכן כשמשתמשים במיתוס יש להקפיד לא להחליף דימוי בעובדה, כי אנו עלולים לטפס על התמרור במקום ללכת בכיוון שהתמרור מורה.

אני משתמש אם כן במיתוס כדי לענות לילדים ששואלים אותי את השאלות המטפיזיות הבסיסיות שצצות במוחם בצורה כל כך טבעית: "מאיפה בא העולם?" "למה ברא אלוהים את העולם?" "איפה הייתי לפני שנולדתי?" "לאן הולכים האנשים שמתים?" שוב ושוב נוכחתי שהם מרוצים ומסופקים מסיפור פשוט ומאד עתיק, שהולך ככה:

מעולם לא היה זמן בו נוצר העולם, כי הוא הולך סביב סביב כמו מעגל, ואין שום מקום בו המעגל מתחיל. הסתכל בשעון שלי, אשר מורה את הזמן. הוא סובב והולך במעגל, וכך גם העולם חוזר על עצמו שוב ושוב. אך כמו

שמחוג השעות עולה לשתיים-עשרה ויורד לשש, כך יש גם יום ולילה, ערנות ושינה, חיים ומוות, קייץ וחורף. אי אפשר לקבל אחד ללא השני, כי לא תוכל לדעת מה זה שחור אם לא תראה אותו לצד הלבן, ולא תדע מה זה לבן אם לא יהיה לצידו שחור.

באותו אופן ישנם זמנים שבהם העולם קיים, וזמנים בהם העולם איננו, כי אם העולם היה קיים עוד ועוד בלי הפסקה, הוא היה משתעמם מעצמו נורא. הוא בא והולך. פעם אתה רואה אותו ופעם לא. ככה, בגלל שהוא לא משתעמם מעצמו, הוא תמיד חוזר אחרי שהוא נעלם. זה כמו הנשימה: היא נכנסת ויוצאת, נכנסת ויוצאת, ואם תנסה לשמור אותה בפנים כל הזמן תרגיש נורא. זה דומה גם למשחק מחבואים, כי תמיד כיף למצוא דרכים חדשות להתחבא, ולחפש מישהו שלא מתחבא תמיד באותו מקום.

גם אלוהים אוהב לשחק מחבואים, אבל בגלל שאין שום דבר מחוץ לאלוהים, אין לו עם מי לשחק אלא רק עם עצמו. אבל הוא מתגבר על הבעיה הזאת כי הוא מעמיד פנים שהוא איננו הוא. זאת הדרך שלו להתחבא מפני עצמו. הוא מעמיד פנים שהוא אתה ואני וכל האנשים בעולם, כל החיות, כל הצמחים, כל הסלעים וכל הכוכבים. ככה הוא עובר הרפתקאות מופלאות, שחלק מהן איומות ומפחידות. אך הן לא יותר מחלומות רעים, שיעלמו כשהוא יתעורר.

כשאלוהים משחק מחבואים, ומעמיד פנים שהוא אתה ואני, הוא עושה את זה כל כך טוב שלוקח לו הרבה זמן להיזכר איפה ואיך החביא את עצמו. אבל זה כל הכיף - בדיוק מה שרצה לעשות. הוא לא רוצה למצוא את עצמו יותר מדי מהר, כי זה יקלקל את כל המשחק. זו הסיבה שכל כך קשה לך ולי למצוא שאנחנו אלוהים בתחפושת, מעמיד פנים שהוא לא הוא. אך כשהמשחק ימשך מספיק זמן, כולנו נתעורר, נפסיק להעמיד פנים, וניזכר שכולנו "אני" אחד ויחיד - האלוהים שהוא כל מה שיש ושחי לעולמי עולמים.

ברור שעליך לזכור שלא אלוהים אין צורה של אדם. לאנשים יש עור ותמיד יש משהו מחוץ לעור שלנו. אם לא היה לנו עור, לא היינו יודעים את ההבדל בין מה שבפנים ומה שמחוץ לגופנו. אך לאלוהים אין עור ולא צורה כי אין שום דבר מחוץ אליו. (אם הילד מספיק אינטליגנטי, אני ממחיש זאת בעזרת רצועת מביוס - טבעת נייר שמפותלת כך שיש לה רק צד אחד). הפנים והחוץ של אלוהים הם אותו דבר. ולמרות שדיברתי על אלוהים כעל "הוא" ולא "היא", אלוהים איננו גבר ולא אישה.

אלוהים הוא ה"עצמי" של העולם, אבל לא תוכל לראות את אלוהים מאותה סיבה שבלי ראי לא תוכל לראות את העיניים שלך, ובטוח שלא תוכל לנשוק את השיניים שלך או להתבונן לתוך המוח שלך. העצמי שלך מוחבא בצורה, כה מחוכמת כי זהו אלוהים שמתחבא.

אתה יכול לשאול למה לפעמים אלוהים מסתתר באנשים נוראים, או מעמיד פנים כאילו הוא איש הסובל ממחלה קשה וממכאובים. ראשית עליך לזכור שהוא לא באמת עושה את זה למישהו אחר אלא לעצמו. עליך לזכור גם שבכל הסיפורים שאתה אוהב לשמוע צריכים להיות גם אנשים רעים מחוץ לטובים, כי החלק המותח בסיפור הוא למצוא איך הטובים ינצחו את הרעים. זה כמו שמשחקים קלפים. בהתחלת המשחק אנחנו טורפים אותם לערבוביה, שהיא כמו הדברים הרעים בעולם, אבל המטרה של המשחק היא לעשות סדר בבלגן, ומי שעושה סדר הכי טוב הוא המנצח. ואז אנחנו טורפים את הקלפים שוב ומשחקים שוב, וככה גם קורה בעולם.

הסיפור הזה, שצורתו היא של מיתוס, לא ניתן כתיאור **מדעי** של הדברים. הסיפור מתבסס על אנלוגיות של משחק ודרמה, ותוך שימוש במילה השחוקה לעיפה "אלוהים" בתור השחקן, הסיפור טוען רק שהוא **דומה** לדברים כפי שהם. אני משתמש בו רק כמו האסטרונומים המשתמשים בדימוי של ניפוח בלון שחור עם נקודות לבנות עליו לתיאור הגלקסיות, כדי להסביר את התפשטות היקום. אבל לרוב הילדים, ולמבוגרים רבים, המיתוס הוא בעת ובעונה אחת גם מובן, גם פשוט וגם מרתק. בניגוד לכך, הסברים מיתיים אחרים של העולם הם פשטניים, מתפתלים ובלתי מובנים. אך אנשים רבים חושבים שלהאמין בהיגדים וסמלים לא מובנים של הדת שלהם הוא מבחן האמונה. "אני מאמין" אמר טרטיאן על הנצרות "כיוון שזה אבסורד".

אנשים שחושבים עבור עצמם לא מקבלים רעיונות על סמך סוג כזה של סמכות. הם לא מרגישים חייבים להאמין בניסים או בתורות משונות כמו שאברהם הרגיש מחוייב על ידי אלוהים להקריב את בנו. כמו שט. ג'ורג' האריס אומר:

ההירארכיה החברתית של העבר, שבה איזשהו בוס מעליך תמיד העניש על כל טעות, יצרה התנייה שגרמה לאנשים להרגיש שהסמכות האכזרית נמשכת לאורך "כל הדרך עד למעלה". בחברה החופשית והשוויונית של ימינו אנחנו לא מרגישים את הקשר הזה. מאז ד"ר ספוק, אפילו במשפחה

האנושית אין לנו הרבה אבות דמויי אלוהים. כך שהתת מודע הממוצע לא לומד יותר לחפש מחילה מאלוהים זועם בשמיים.

אבל, הוא ממשיך,

דורנו חי בגיהנום קר, צינוק מבודד לכל החיים, ללא אלוהים שירשיע או יגאל אותו. עד שהאדם מגיע להבנה של המלכות ומוצא את... "היסוד המוחלט של ההוויה", אין לו שום סיבה לקיום. ריק, סופי, הוא יודע רק שימות בקרוב. כיוון שלחיים אלו אין כל משמעות, והוא אינו רואה חיים עתידיים, הוא לא ממש אדם אלא קורבן להכחדה עצמית².

פול טיליץ' לקח את המונח "אלוהים", העביר אותו חיטוי וקרא לו בשם "הבסיס המוחלט של ההוויה". המונח יתאים גם עבור "העצמי של העולם" בצורה שהשתמשתי בו בסיפורי לילדים. אבל הסוד שמתחלק אל הילד דרך הסיפור שלי הוא, כי הבסיס המוחלט של ההוויה הוא **אתה**. כמובן שלא אתה היום-יומי שהבסיס מתחפש אליו, אלא העצמי הפנימי ביותר שחומק מפיקוח כי הוא תמיד המפקח. זהו אם כן, הטאבו הגדול מכולם - אתה הוא זה!

אך בתרבות שלנו זוהי אבן הבוחן לשפיות, האפלה שבכפירות, והפראית שבהזיות. אנחנו מאמינים שזהו שיא המגלומניה - ניפוח האגו עד אבסורד מוחלט. כי למרות שביד אחת אנחנו מטפחים את האגו, ביד השניה אנחנו נותנים לו על הראש. מדור לדור אנחנו מוציאים לילדינו את המיץ כדי "שידעו את מקומם" ויתנהגו, יחשבו וירגישו בצניעות ההולמת אגו קטן אחד מבין רבים. כמו שאמי נהגה לומר: "אתה לא הדג היחיד בים". כל אדם שפוי בדעתו שמאמין שהוא אלוהים צריך להיצלב או לעלות על המוקד, למרות שכעת אנו נוטים לנקוט בגישה נדיבה יותר האומרת שאין מי שיאמין בשטויות כאלה כשהוא שפוי בדעתו. רק רפה שכל אומלל יכול לתפוס את עצמו כשליט העולם הכל יכול, ולצפות שכולם יכרעו ברך לרגליו ויסגדו לו.

אבל הבעיה מתחילה מכך שאנחנו רואים את אלוהים כמלך מלכי המלכים של היקום, הטכנוקרט העליון שמפקח באופן אישי ומודע על כל פרט ביקום שלו - וזה איננו סוג האלוהים שבסיפור שלי. למעשה, זה בכלל לא הסיפור שלי, כי כל מי שלמד היסטוריה של הדתות יודע שהסיפור הגיע מהודו העתיקה, וזהו ההסבר המיתולוגי של פילוסופיית הוודנטה. הוודנטה היא תורת

²במאמר "דיון בדעותיו של התיאולוג פאול טיליץ'" *Look*, Vol. XIX, No. 15. July 27, 1965, P. 19.

האופנישדות, אוסף של דיאלוגים, סיפורים ושירה שנוצר ברובו עד המאה התשיעית לפני הספירה. הודים מתוחכמים לא רואים את אלוהים כסופר-איש מיוחד ונפרד אשר **שולט** על העולם ממרומים, כמלך. האלוהים שלהם נמצא "מתחת" ולא "מעל" כל דבר, והוא **משחק** את העולם מבפנים. אפשר להגיד שאם הדת היא אופיום להמונים, אצל ההודים האלוהים נמצא בוורידים. מה גם ששום הודי לא יכול להגיע להכרה שהוא אלוהים בתחפוש בלי שיראה באותו רגע שזה נכון באותה מידה לגבי כל אחד וכל דבר אחר. בפילוסופית הוודנטה, לא קיים כלום חוץ מאלוהים. לכאורה קיימים דברים חוץ מאלוהים, אבל רק בגלל שהוא חולם אותם והופך אותם לתחפושות שלו כדי לשחק במחבואים עם עצמו. לכן העולם של הדברים הנפרדים לכאורה הוא אמיתי רק לשעה קלה, לא אמיתי לנצח, כי הוא בא והולך כמו שהעצמי מחביא ומוצא את עצמו.

אך וודנטה היא הרבה יותר מהרעיון או האמונה שכך הם הדברים. בעיקר ומעל הכל זוהי **התנסות**, הידיעה הבלתי אמצעית שזה כך. לכן זוהי ערעור כה מהפכני על הדרך השגרתית בה אנו רואים את הדברים. היא הופכת את העולם מבפנים החוצה ומבחוץ פנימה. אימרה המיוחסת לישו אומרת:

כשתהפוך את השניים לאחד,
 וכשתהפוך את הפנימי לחיצוני,
 ואת החיצוני לפנימי,
 ואת שלמעלה כמו שלמטה...
 אז תיכנס [למלכות השמיים]...
 אני האור שמעל הכל,
 אני הכל,
 הכל בא ממני
 והכל מגיע אלי,
 חטוב [פיסת] עץ, ושם הנני,
 הרם אבן ושם תמצאני.³

³ראה "הבשורה לפי תומס", כתב יד קופטי שנמצא לאחרונה, מתורגם כנראה מגרסא יוונית משנת 140 לספירה, "אני" ו"ממני" הן התייחסויות ברורות ל"אני" הנחבא.

A. Guillaumont and others (trs.), *The Gospel According to Thomas*. Harper & Row, New York, 1959. pp. 17-18, 43.

בימינו מגיעה אלינו תורת הוודנטה לאחר מגע עם כל הגישות, צורות החשיבה והסמלים של התרבות ההינדית בפריחתה ושקיעתה האיטית לאורך יותר מאלפיים ושמונה מאות שנים, חבולה בידי קנאות איסלאמית ומושחתת על ידי פוריטניזם בריטי. כפי שהיא מוצגת, לא מעוררת הוודנטה כל הד במערב, ולרוב נמשך אליה סוג האנשים שהרוחניות שלהם מעודנת עד שקיפות ושקיום בגוף הפיזי נראה להם מגעיל מנשוא⁴. אבל ניתן למסור את עיקרי התורה בסגנון ימינו, בלי קישוטים אקזוטיים, ללא טרמינולוגיה בסנסקריט וללא פוזות מיותרות של רוחניות. אז לא רק שהמסר יהיה ברור לאנשים ללא עניין מיוחד ב"דתות מזרחיות"; הוא גם יהיה בדיוק הזעזוע שנחוץ לנו כדי שנבעט את עצמנו מחוץ להרגשה המבודדת של עצמנו.

אין לבלבל בין הבנת סיפור ה"אני" ובין ההתנהגות המקובלת כ"חוסר אנוכיות", שהיא המאמץ להזדהות עם האחר ועם צרכיו בזמן שאנחנו עדיין שבויים באשליה רבת העוצמה שאנחנו רק אגו בתוך שק של עור. "חוסר אנוכיות" כזה איננו יותר מאשר אנוכיות מעודנת למהדרין, בדומה ל"חבורה הפנימית" שמשחקת במשחק של "אנחנו-יותר-סובלניים-מכם". הוודנטה לא הטיפה במקור למוסריות. היא לא דחקה באנשים לחקות כמו קופים את הקדושים בלי להבין את המניעים האמיתיים שלהם, או לחקות את המניעים בלי להבין את הידע שמעורר אותם.

מסיבה זו, הספר שאעביר לילדי לא יכיל שום דרשות ושום דרישות, שום "צריכים" ו"מוכרחים". אהבת אמת באה מהבנה, לא מהרגשת חובה או אשמה. האם היית רוצה להיות אמא נכה שהבת שלה לא יכולה להתחתן כי היא מרגישה חובה לדאוג לאימה, ולכן היא שונאת אותך? לא הייתי רוצה לספר איך הדברים צריכים להיות, אלא איך הם באמת, וכיצד ועל שום מה אנחנו מתעלמים מהם כפי שהם. אי אפשר ללמד אגו להיות שום דבר חוץ מאגואיסטי, למרות שלאגו יש דרכים מחוכמות מאוד להעמיד פנים שהוא חזר בתשובה. המשימה הבסיסית, אם כן, היא לפוגג באמצעות ניסיון והתנסות, את האשליה של עצמך כאגו נפרד. התוצאה לא יכולה להיות התנהגות לאור המוסריות **המקובלת**. התוצאה עשויה להיות מה שהמרובעים אמרו על ישו: "ראו את האיש! גרגרן ושיכור, חבר למוכסים ולחוטאים".

⁴ אמרתי "רוב" כי אני מודע ליוצאים מן הכלל, הן כאן והן בהודו.

יתירה מכך, לאחר שאנו חודרים ורואים מבעד לאשליית האגו, לא נוכל יותר לראות את עצמנו טובים יותר, או נעלים מאחרים, בגלל שעשינו זאת. מכל עבר ישנו רק העצמי האחד, משחק במשחקי מחבואים רבים מספור. הציפור לא **נעלית** על הביצה ממנה בקעה. למעשה, ניתן לומר שציפור היא האמצעי של ביצה אחת להיות לביצים אחרות. הביצה היא אגו, והציפור היא עצמי משוחרר. מיתוס הודי מספר על העצמי כברבור קדוש שהטיל ביצה שממנה בקע העולם. אני אפילו לא אומר שאתה **צריך** לבקוע מתוך הקליפה שלך. בזמן כלשהו, בדרך כלשהי, אתה (האתה האמיתי, העצמי) תעשה זאת בכל מקרה, אבל יכול להיות שהמשחק של העצמי הוא להישאר רדום ברוב התחפושות האנושיות שלו, וכך להביא את הדרמה של החיים עלי אדמות לקיצה בקול נפץ אדיר. לפי מיתוס הינדי נוסף, ככל שעובר הזמן, החיים בעולם הופכים להיות רעים יותר ויותר, עד שלבסוף האל שיווה שהוא הפך ההרסני של העצמי, רוקד ריקוד נורא שמכלה הכל באש. בעקבות ההרס באה תקופה של 4,320,000 שנה של שקט מוחלט שבה העצמי הוא רק עצמו ולא משחק במחבואים. ואז מתחיל המשחק מחדש, יוצא לדרך כיקום של זוהר מושלם שמתחיל להידרדר לאחר 1,728,000 שנה בלבד. כל סיבוב של המשחק מתוכנן כך שכוחות האופל משתפים עצמם רק בשליש האחרון, ונהנים בסוף מניצחון קצר אך כוזב. היום אנו מעריכים את חיי כוכב הלכת שלנו בעצמו במשכי זמן ארוכים בהרבה, אך מכל התרבויות הקדומות, חזון הזמן הקוסמי של ההודים היה הדימוי היצירתי ביותר. עליך לזכור עם זאת, שהסיפור על גלגולי ההופעה וההעלמות של העולם הוא רק מיתוס, לא מדע, משל ולא נבואה. זאת דרך להמחיש את הרעיון שהיקום דומה למשחק מחבואים.

אם כן, אם אני לא אומר שאתה **צריך** להתעורר מאשליית האגו ולהתגייס להצלת העולם מאסון, לשם מה הספר? למה לא להיתרווח לאחור בנחת, ולתת לדברים לזרום בדרכם שלהם? פשוט בגלל שגם העובדה שאני כותב היא חלק מ"לתת לדברים לזרום בדרכם שלהם". בתור יצור אנושי, הטבע שלי הוא כזה, שאני פשוט נהנה מפילוסופיה ורוצה להתחלק בה. אני עושה את זה - כמו שיש ציפור שהיא נשר ויש ציפור שהיא יונה, ישנם פרח שהוא שושנה ויש פרח שהוא חבצלת. אני גם מבין, שככל שפחות אטיף כן יקשיבו לי יותר.